

II

(Teatised)

EUROOPA LIIDU INSTITUTSIOONIDE, ORGANITE JA ASUTUSTE TEATISED

EUROOPA KOMISJON

KOMISJONI TEATIS

Riigihangete andmeruume: otstarbekamad avaliku sektori kulutused, andmepõhisem poliitikakujundus ja VKEdes parem juurdepääs hangetele

(2023/C 98 I/01)

1. Euroopa riigihangete andmeruumi loomine

Igal aastal kulutab ELis üle 250 000 avaliku sektori asutuse ligikaudu 2 triljonit eurot (umbes 13,6 % SKPst) teenuste, ehitustööde ja asjade ostmiseks. Hanked ulatuvad uutest teedest õpilastele mõeldud tahvelarvutite ja haiglaseadmeteni. Paljudes olulistes sektorites, nagu energeetika, transport, taristu, jäätmekäitlus, sotsiaalkaitse, tervishoid, riigikaitse ja haridusteenused, on peamiseks hankijateks avaliku sektori asutused.

Õigete ostuotsuste kaudu saab avalik sektor hoogustada Euroopas töökohtade loomist, majanduskasvu ja investeringuid ning luua uuenduslikumat, konkurentsivõimelisemat, energiatõhusamat ja sotsiaalselt kaasavamamat majandust. See aitab toetada olulisi riikliku ja ELi tasandi poliitikasuundi, nagu pandeemiast taastumine, rohe- ja digipööre, ELi strateegiline sõltumatus ja digitaalne juhtpositsioon.

Riigihangete potentsiaali täielikuks ärakasutamiseks on vaja juurdepääsu andmetele ja suutlikkust neid analüüsida. Samas on praegu ühe kindla andmebaasi kaudu kättesaadavad ja analüüsitavad ainult 20 % hankemenetluste andmetest, mille on esitanud avaliku sektori hankijad. Ülejäänud 80 % andmetest on eri vormingutes ning hajutatud riiklike või piirkondlike andmebaaside vahel ning neid on poliitika rakendamise, läbipaistvuse tagamise ja kulutuste tõhustamise eesmärgil raske või võimatu taaskasutada. Teisisõnu, riigihanked kätkevad endas palju andmeid, kuid neid ei kasutata piisavalt maksumaksjate, poliitikakujundajate ja avaliku sektori hankijate heaks.

Komisjoni riigihankeandmete algatuse eesmärk on kasutada ära kogu ELis kättesaadavate andmete potentsiaal riigihangete andmeruumi kaudu, mis oleks üks esimesi ELi kindla valdkonna ühtseid andmeruume, mis luuakse ELi andmestrategia ⁽¹⁾ raames.

See muudab põhjalikult riigihangete andmetele juurdepääsu ja nende kasutamist.

- Sellega luuakse ELi tasandi platvorm, mis võimaldab esimest korda juurdepääsu kõigile riigihangete andmetele, mis on praegu ELi, riiklikul ja piirkondlikul tasandil hajutatud.
- Sellega parandatakse märkimisväärselt andmete kvaliteeti, kättesaadavust ja täielikkust komisjoni ja liikmesriikide vahelises tihedas koostöös ja võttes kasutusele uued e-vormid, ⁽²⁾ mis võimaldavad avaliku sektori hankijatel esitada teavet struktureeritumal viisil.

⁽¹⁾ Euroopa andmestrategia, COM(2020) 66 final, Brüssel, 19.2.2020.

⁽²⁾ Komisjoni rakendusmäärus (EL) 2019/1780, millega kehtestatakse riigihankega seotud teadete tüüpvormid ja tunnistatakse kehtetuks rakendusmäärus (EL) 2015/1986 (e-vormid), avaldatud 25. oktoobril 2019. Määrus ja selle lisa laiendatud versioon Exceli vormingus on kättesaadav aadressil <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/38172>. E-vormidega asendatakse praegused tüüpvormid (vt komisjoni rakendusmäärus (EL) 2015/1986, mis avaldati 11. novembril 2015 (<https://simap.ted.europa.eu/standard-forms-for-public-procurement>)).

- Sellele ülimalt mahukale andmekogule lisandub analüüsivahendite kogu, sealhulgas kõrgtehnoloogilised vahendid, nagu tehisintellekt, mis võimaldab masinõpet ja loomuliku keele töötlust.

Integreeritud andmed koos tippasemel ja kujunemisjärgus analüüsivahendite kasutamisega mitte üksnes ei muuda riigihangete korraldamist, vaid annavad ka uusi ja väärtuslikke teadmisi nii avaliku sektori hankijatele, poliitikakujundajatele, ettevõtjatele kui ka huvitatud kodanikele.

Liikmesriikide avaliku sektori hankijatel on võimalik saada sama raha eest paremat kvaliteeti ning neil on rohkem võimalusi suunata avaliku sektori vahendeid selliste poliitiliste prioriteetide elluviimisele nagu rohe- ja sotsiaalmajandus. Näiteks on avaliku sektori hankijatel tänu riigihangete andmeruumist saadavale teabele märksa lihtsam:

- tegutseda koos ja teha hulgioste, et saada paremaid hindu ja paremat kvaliteeti;
- saada igas hankemenetluses rohkem pakkumusi, muutes hankemenetlused pakkujate, eelkõige VKEd ja iduettevõtjate jaoks atraktiivsemaks;
- võidelda kokkumängu ja korrupsiooni ning muu kuritegevuse vastu, avastades kahtlasi tegevusmustreid;
- võrrelda end senisest paremini oma kolleegidega ja vahetada teadmisi, näiteks selleks, et hankida rohkem keskkonnahoidlikke, sotsiaalseid ja uuenduslikke tooteid ja teenuseid;
- automatiseerida toiminguid ja säästa märkimisväärselt ressursse tänu edasisele digitaliseerimisele ja sellega kaasnevale tehnoloogilistele lahendustele.

Samuti vähendab riigihangete andmeruum bürokraatiat, mis kaasneb avaliku sektori hankijate ja liikmesriikide kohustusega täita mitmesuguseid aruandluskohustusi. Näiteks oleks tunduvalt lihtsam:

- esitada aruandeid nõuetele vastavuse kohta sellistes olulistest poliitikavaldkondades nagu keskkonnahoidlikud, sotsiaalselt vastutustundlikud ja uuenduslikud riigihanked, näiteks keskkonnasõbralike sõidukite direktiivis sätestatud hanke-eesmärkide saavutamise kohta;
- tõendada vastavust taaste- ja vastupidavusrahastu rakendamise riiklikule kavale ja jälgida teiste ELi rahaliste vahendite kasutamist reaalselt;
- tuvastada töövõtjate ja alltöövõtjate, sealhulgas nende tegelike tulusaajate isikusamasust, et kaitsta riigihankemenetluste usaldusväärsust, nagu on nõutud näiteks taaste- ja vastupidavusrahastu määruses ^(?).

ELi, riikliku ja piirkondliku tasandi poliitikakujundajad saavad hulgaliselt teavet, mis võimaldab neil prognoosida tulevasi suundumusi, näiteks seda, millal teatav protsent avaliku sektori hangitud sõidukitest on heitevabad, ja kriise paremini ohjata, jälgides avaliku sektori hankijate tekitatavaid kaubavooge peaaegu reaalselt, parandades sellega ELi vastupidavust.

Ettevõtjad ja eelkõige VKEd saavad enda käsutusse hõlpsasti kasutatava portaali, mis annab neile juurdepääsu senisest palju suuremale hulga avatud hankemenetlustele, mille andmed on parema kvaliteediga. See võimaldab neil õigel ajal hõlpsasti leida potentsiaalselt sobivaid pakkumiskutseid ning kasutada analüüsivahendeid oma tegevuse planeerimiseks ja ressursside suunamiseks kõige paljutöötavamatele hangetele. Näiteks saavad pakkujad välja sõeluda uuenduslikele ja säästvatele hangetele keskenduvad hankijad. Ettevõtjad ja eelkõige VKEd saavad kasu ka sellest, kui avaliku sektori hankijad kasutavad neile kättesaadavat uut teavet selleks, et hõlbustada hankemenetlustes osalemist.

Kodanikud, kodanikuühiskond, maksumaksjad ja muud huvitatud sidusrühmad saavad juurdepääsu varasemast märksa ulatuslikumale teabele riigihangete kohta ning see suurendab avaliku sektori kulutuste läbipaistvust ja osalejate vastutust.

Need on vaid mõned näited selle kohta, kuidas riigihankeandmete nutikas koondamine ja analüüsimine võib aidata kasutada ära avaliku sektori kulutuste potentsiaali kiirendada rohe- ja digipööret ja COVID-19 pandeemiast taastumist ning toetada muid poliitikaeesmärke, nagu sotsiaalne kaasatus ja energiatõhusus. See on aga alles algus: võttes arvesse riigihangetega seotud ökosüsteemide suurt arvu ja analüüsitava andmete hulka, on tehisintellekti potentsiaalne mõju selles valdkonnas nii suur, et võime seda seni vaid aimata.

Riigihangete andmeruum luuakse järk-järgult. Alusarhitektuur ja analüüsivahendid on kavas luua ning ELi tasandil avaldatud hankeandmete kättesaadavus tagada 2023. aasta keskpaigaks. Kõik osalevad riiklikud avaldamisportaalid ühendatakse, ELi tasandil avaldatud varasemad andmed integreeritakse ja analüüsivahendeid laiendatakse 2024. aasta lõpuks. Alates 2025. aastast võiks olla võimalik luua ühendused andmeruumi ja täiendavate väliste andmeallikate vahel.

^(?) Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. veebruari 2021. aasta määruse (EL) 2021/241 (millega luuakse taaste- ja vastupidavusrahastu) artikli 22 lõike 2 punkt d (ELT L 57, 18.2.2021, lk 17).

2. Riigihankeandmete praegune seis

ELi tasandil avaldatavad hankeandmed

Riigihangetega seotud kulutusi reguleeritakse riigihankedirektiividega, ⁽⁴⁾ milles on sätestatud hankemenetluste korraldamise ja hankeandmete avaldamise kord suurema (ELi piirmäär ületava) maksumusega ⁽⁵⁾ lepingute puhul. Ligikaudu 20 % kõigist riigihankelepingutest sõlmitakse ELi piirmäär ületava maksumusega hangete tulemusena. Kohaliku, piirkondliku ja riikliku tasandi avaliku sektori hankijad peavad andmed hanke väljakuulutamise ja lepingu sõlmimise etapi kohta avaldama ELi veebisaidil Tenders Electronic Daily ⁽⁶⁾ (edaspidi „TED“) vastavalt Euroopa Liidu Väljaannete Talituse esitatud tehnilisele kirjeldusele ⁽⁷⁾. Avaldamiskohustus ei hõlma praegu kogu hanketsükli, eelkõige näiteks lepingu sõlmimisele järgnevat etappi.

Senised TEDis teabe avaldamise vormid asendatakse peagi e-vormidega ⁽⁸⁾. E-vorme saab soovi korral kasutada alates 14. novembrist 2022. 25. oktoobril 2023 praegused tüüpvormid tühistatakse ja e-vormide kasutamine muutub ELi piirmäär ületava maksumusega hangete puhul kohustuslikuks.

E-vormid võimaldavad koguda hankeandmeid struktureeritaval viisil. Struktureeritud andmekogumine võimaldab parandada andmete kvaliteeti ja täielikkust, mis on väga oluline andmeanalüüsi usaldusväärsuse seisukohast. Näiteks sisaldavad e-vormid spetsiaalseid välju, millel antakse struktureeritud teavet keskkonnahoidlike, sotsiaalselt vastutustundlike ja uuenduslike riigihangete kohta (sh vastavuse kohta keskkonnasõbralike sõidukite direktiivile), mis praeguste teadete puhul ei ole võimalik.

Lisaks võimaldab e-vormide kasutuselevõtmine **aja jooksul hõlmata kogu hanketsükli**. Sel eesmärgil laiendatakse e-vorme nii, et need hõlmavad esimest korda vabatahtlikke vorme teabe esitamiseks lepingu täitmise kohta (s.t lepingu sõlmimisele järgneva perioodi kohta, nt lõplik makstud hind, kasutatud alltöövõtjad, tegelik täitmisaeg ja laekunud kaebused).

Liikmesriikide tasandil loodavad ja avaldatavad hankeandmed

Ülejäänud 80 % riigihankelepingutest sõlmitakse allapoole ELi piirmäär jääva maksumusega hangete tulemusena. ELi tasandil ei ole kehtestatud kohustust avaldada nende hangete kohta teavet TEDis ega teabe avaldamise ühiseid nõudeid. See, kuidas avaliku sektori hankijad nende hangete kohta andmeid koguvad ja avaldavad, sõltub iga liikmesriigi siseriiklike õigusnormidest ja halduskorraldusest. Tulemuseks on hulk erinevaid avaldamisportaale, piirmäärasid ja nõudeid, ⁽⁹⁾ mis raskendavad andmete taaskasutamist kulutuste tõhustamise, läbipaistvuse tagamise ja poliitika rakendamise eesmärgil.

3. Riigihankeandmete kasutamata potentsiaal

ELi piirmäär ületava ja sellest allapoole jääva maksumusega riigihangete andmete jaoks integreeritud andmeruumi loomine koos kõrgtehnoloogiliste analüüsivahenditega on kasulik nii avaliku sektori hankijatele, ELi ja riikliku tasandi poliitikakujundajatele, ettevõtjatele ja teadlastele kui ka maksumaksjatele.

⁽⁴⁾ Direktiiv 2014/24/EL riigihangete kohta, direktiiv 2014/25/EL, milles käsitletakse vee-, energeetika-, transpordi- ja postiteenuste sektoris tegutsevate üksuste riigihankeid, direktiiv 2014/23/EL kontsessioonilepingute sõlmimise kohta ning direktiiv 2009/81/EÜ, millega kooskõlastatakse teatavate kaitse- ja julgeolekuvaldkonnas ostjate poolt sõlmitavate ehitustööde ning asjade ja teenuste riigihankelepingute sõlmimise kord.

⁽⁵⁾ Liidu õiguses on sätestatud ühtlustatud miinimumnõuded hangete kohta, mille rahaline väärtus ületab teatavat summat ja mille puhul eeldatakse, et need pakuvad piiriülest huvi (https://ec.europa.eu/growth/single-market/public-procurement/rules-implementation/thresholds_et).

⁽⁶⁾ Täpsemalt Euroopa Liidu Teataja lisas. Veebisaidi aadress on <https://ted.europa.eu/>.

⁽⁷⁾ <https://simap.ted.europa.eu/web/simap/sending-electronic-notice>

⁽⁸⁾ Komisjoni rakendusmäärus (EL) 2019/1780, millega kehtestatakse riigihankega seotud teadete tüüpvormid ja tunnistatakse kehtetuks rakendusmäärus (EL) 2015/1986, avaldatud 25. oktoobril 2019. Määrus ja selle lisa laiendatud versioon Exceli vormingus on kättesaadav aadressil <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/38172>. Rakendusmäärust ajakohastati hiljuti komisjoni 24. novembri 2022. aasta rakendusmäärusega (EL) 2022/2303, eelkõige selleks, et võimaldada struktureeritud aruandlust uuenduslike, keskkonnahoidlike ja sotsiaalselt vastutustundlike riigihangete kohta.

⁽⁹⁾ Liikmesriigid võivad oma (siseriiklikud) avaldamisega seotud piirmäärad ise kindlaks määrata. Paljudes liikmesriikides piirmäärad kas puuduvad või on suhteliselt madalad, mistõttu on kogutav andmestik täielikum. Teistes liikmesriikides on kehtestatud suhteliselt kõrged piirmäärad ja seetõttu kogutakse seal tavaliselt palju vähem andmeid. Mõnes liikmesriigis on jäetud avaliku sektori hankijate otsustada, millises vormingus nad hankemenetluste kohta andmeid avaldavad, teistes on aga kehtestatud (mitmesugused) teabe esitamise vormid. Mõned neist vormidest hõlmavad vaid üksikuid muutujaid, teised on aga ulatuslikud ja mõnel juhul ELi tüüpvormidest isegi põhjalikumad. Lisaks on mitmel liikmesriigil peale üleriigilise portaali mitu piirkondlikku portaali. Kahel liikmesriigil keskne portaal puudub.

Liikmesriikide kõigi tasandite avaliku sektori hankijatel on võimalik saada riigihankemenetlustes sama raha eest paremat kvaliteeti, kuna riigihangete andmeruum annab võimaluse hangete andmepõhisemaks kavandamiseks, võrdluste tegemiseks ja teadmiste jagamiseks, samuti toimingute ulatuslikumaks digitaliseerimiseks, pettuse ja kokkumängu hõlpsamaks avastamiseks ning hankemenetlustele juurdepääsu parandamiseks, sealhulgas VKEdes jaoks.

— Sama raha eest parem kvaliteet hangete andmepõhise kavandamise kaudu

Avaliku sektori hankijad saavad väärtusliku ülevaate oma nõudlusest, sealhulgas tulevaste suundumuste prognoosimiseks tehismintellekti ja masinõppe abil, ning neile tehtud pakkumustest, s.t pakkujate varasemast tulemuslikkusest, mis võimaldab hinnata, kelle pakkumine oli parima hinna ja kvaliteedi suhtega.

Nendele teadmistele tuginedes saavad avaliku sektori hankijad hankemenetlusi tõhusamalt korraldada. Näiteks on neil võimalik tegutseda koos ja osta n-ö hulgi kas kesksete hankijate kaudu või vajaduspõhiselt, et saada parema hinnaga kvaliteetsemaid kaupu ja teenuseid. Praegu on see potentsiaal suuresti kasutamata, eelkõige piiriüleste hangete puhul: vaid 11 % ELi hankemenetlustest korraldatakse ühishangetena.

Praegusel ajal koordineeritakse ELi tasandil paljusid kindla majandussektori ühiseid hankemenetlusi. Üks konkreetne näide on Euroopa kõrgjõudlusega andmetöötluse ühissettevõtte EuroHPC, mille raames tehakse 1 miljardi euro väärtuses ühishankeid ning teadus- ja arenduskoostööd. Selle raames hangivad Prantsusmaa Grand Equipement National de Calcul Intensif (GENCI) ja Saksamaa Jülichi uurimiskeskus koos kaks kvantsimulaatorit (superarvutit). Teiseks näiteks on koroonaviirushaigust põdevate patsientide viirusevastase ravimi Veklury® (remdesiviiri) ELi ühishange, mida koordineerib komisjoni loodud ELi tervisealasteks hädaolukordadeks valmisoleku ja neile reageerimise asutus (HERA). Ühishankes osalevad 22 ELi liikmesriiki ja muud riiki, kes saavad tellida ravimit 19. juulil 2022 allkirjastatud teise raamlepingu alusel. Hangete andmepõhise kavandamine võimaldaks avaliku sektori hankijatel saada kasu ühishangete eelistest ka vähem nähtavates sektorites ja ilma ELi tasandi koordineerimiseta.

— Avaliku sektori kulutuste eesmärgipärasuse ja tulemuslikkuse parandamine tulemuste võrdlemise ja teadmiste jagamise kaudu

Kuna riigihangete andmed on praegu killustunud paljude eri süsteemide ja vormingute vahel, jääb väärtuslik teave iseäranis edukate või häid tulemusi andnud hangete kohta sageli teiste hankijate eest varjatuks. Avaliku sektori hankijad on seetõttu väga huvitatud võimalustest, mida riigihangete andmeruum pakub võrdluste tegemiseks ja üksteisel õppimiseks. Neid teadmisi võib jagada kas vajaduspõhiselt või laiemalt – koolituste ja juhendite kaudu.

Eelõeldu kehtib eelkõige valdkondades, mille kohta kogutakse tulevaste e-vormide abil esimest korda teavet struktureeritud viisil, nagu keskkonnahoidlikud, sotsiaalselt vastutustundlikud ja uuenduslikud riigihanked. See võimaldab näiteks kindlaks teha, milliste hankemenetluste puhul ja kuidas kasutavad avaliku sektori hankijad keskkonnahoidlikkuse kriteeriume. Eri valdkondade strateegilise tähtsusega hankeid puudutava teabe jagamine aitab paremini suunata avaliku sektori kulutusi rohelise kokkuleppe ja muude prioriteetsete poliitikameetmete elluviimisele.

Kuna riigihangete andmeruum toob kaasa süsteemide suurema ühtlustamise ja parema koostalitlusvõime, võib teadmiste ja ressursside jagamine laieneda ka tehnilistele vahenditele, näiteks analüüsimudelitele.

— Digipöörde elluviimisest saadav kasu

Kooskõlas komisjoni e-hangete strateegiaga ⁽¹⁰⁾ annab riigihangete andmeruum lisatõuke avaliku sektori hankijate ja üldisemalt haldusasutuste digipöördele. Aja jooksul liigub üha rohkem eri avaliku sektori hankijate andmeid automaatselt keskmatale tasandile. See tähendab, et riigihangete andmeruumiga kaasnev täiustatud analüüsi- ja tehismintellektitehnoloogia võimaldab avaliku sektori hankijatel pakkumuste esitamise etappi veelgi automatiseerida. Üks näide on ühtes riigihangete klassifikaatori (CPV) koodide automatiseeritud valimine hangete liigitamisel, mida on rakendatud mitmes katseprojektis ⁽¹¹⁾. See mitte ainult ei säästa ressursse, vaid suurendab ka osalejate arvu, kuna vale CPV koodi valimise tulemusel võib vähem potentsiaalseid pakkujaid pidada hanget enda jaoks asjakohaseks.

⁽¹⁰⁾ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0179&from=ET>. Riigihangete andmeruumi eduka loomise üks eeltingimus on see, et liikmesriigid võtavad kasutusele automaatse andmehõive mehhanismid, edastades esimeses etapis andmeid oma riiklikest portaalidest ja lepinguregistritest (vt lk 12).

⁽¹¹⁾ Euroopa Komisjon ja Deloitte (2020), uuring kujunemisjärgus tehnoloogia kasutuselevõtu kohta riigihangetes. Kättesaadav aadressil https://ec.europa.eu/growth/single-market/public-procurement/digital/emerging-technologies_en.

- Kokkumängu, korrupsiooni ja pettuste vastu võitlemine ning avaliku sektori raha raiskamise vältimine

Igal aastal läheb osa avaliku sektori vahenditest kaduma pettuse, korrupsiooni ja muu ebaseadusliku tegevuse tõttu. Seepärast kohustavad ELi õigusaktid ja eelkõige taaste- ja vastupidavusrahastu määrus liikmesriike võtma asjakohaseid meetmeid, et hoida ära, avastada ja kõrvaldada kõnealusest rahastust eraldatud vahenditega seotud pettusi, korrupsiooni ja huvide konflikte⁽¹²⁾. Riigihangete andmeruumi rikkalikud andmed koos tehisintellekti- ja masinõppetehnoloogiaga aitavad avaliku sektori hankijatel hõlpsamini avastada võimalikku kokkumängu, näiteks pakkumismahhinatsioonide, ja korrupsiooni. See kujunemisjärgus tehnoloogia võimaldab väärtegadele viitavaid käitumis- ja kulutamismustreid välja selgitada ning neid edasiseks uurimiseks esile tuua.

Lisaks aitaks riigihangete andmeruumi andmete sidumine muude kättesaadavate andmeallikatega avaliku sektori hankijatel paremini mõista riigihankemenetlustes osalejate omandisuhteid, sealhulgas teha kindlaks nende tegelikud tulusaajad.

Konkreetselt näiteks andmete ja analüüsi kasutamise kohta kokkumängu ja pettuste vastu võitlemisel on Euroopa Liidu rahastatav projekt „TheyBuyForYou“. Sloveenia riigihankeandmeid töödeldi masinõppemeetodite (järelevalve all ja järelevalveta rakendatavate ning statistiliste meetodite) abil, et teha kindlaks võimalikud petuskeemid. Projekt näitas, et andmete sel viisil töötlemine on tulemuslik ja tõhus. Käsitsi oleks nii suurt hulka andmeid praktiliselt võimatu käidelda.

- Konkurentsi edendamiseks hankemenetlustele juurdepääsu parandamine

Riigihangete peamine eesmärk on edendada konkurentsi, et tagada avaliku sektori raha võimalikult tõhus kulutamine. See on eriti oluline nüüd, mil riikide eelarved on COVID-19 pandeemia tagajärjel kahanenud ja sõjalised kulutused suurenevad.

Praegu aga saadakse 60 % liikmesriikides enam kui 20 % menetlustes ainult üks pakkumus, s.t konkurents puudub. Riigihangete andmeruum aitab avaliku sektori hankijatel ja poliitikakujundajatel avastada korduvaid mustreid ja mõista, kuidas parandada juurdepääsu hankemenetlustele, eriti VKEde jaoks.

- Lihtsam aruandlus uuenduslike, keskkonnahoidlike ja sotsiaalselt vastutustundlike riigihangete kohta

Riigihangete andmeruum vähendab bürokraatiat, mis kaasneb avaliku sektori hankijate ja liikmesriikide kohustusega täita mitmesuguseid aruandluskohustusi näiteks uuenduslike, keskkonnahoidlike ja sotsiaalselt vastutustundlike riigihangete puhul.

Praegu saavad avaliku sektori hankijad anda teavet keskkonnahoidlike, uuenduslike ja sotsiaalselt vastutustundlike riigihangete kriteeriumidele vastavuse kohta ainult struktureerimata viisil⁽¹³⁾. E-vormides võetakse nende kriteeriumide jaoks kasutusele spetsiaalsed hõlpsasti täidetavad väljad.

Keskkonnahoidlike hangete kohustuse üks näide on muudetud direktiiv keskkonnasõbralike sõidukite kohta⁽¹⁴⁾. Nõudluse suurendamiseks ning vähese heitega ja heiteta sõidukite kasutuselevõtu kiirendamiseks on direktiivis sätestatud keskkonnasõbralike sõidukite riigihangete riiklikud eesmärgid. E-vormide spetsiaalsete väljade kaudu kogutavad ja riigihangete andmeruumi raames analüüsivad andmed hõlbustavad oluliselt liikmesriikidele direktiiviga ette nähtud aruandlust ja võimaldavad täpselt jälgida nende eesmärkide saavutamist.

- ELi rahaliste vahendite kasutamise jälgimine

E-vormid sisaldavad ka spetsiaalseid välju ELi eri fondide vahendite ja programmide kasutamise kohta. Seega aitab riigihangete andmeruum liikmesriikidel jälgida ja esitada aruandeid selle kohta, kuidas kasutatakse riigihankemenetluste kaudu neid rahalisi vahendeid, sealhulgas taaste- ja vastupidavusrahastu vahendeid, näiteks selliste investimisprojektide jaoks nagu vesinikujaamad või alternatiivse jõuallikaga bussid⁽¹⁵⁾. Lisaks saavad liikmesriigid hõlpsamini teha järelevalvet asjaomaste töövõtjate, alltöövõtjate ja tegelike tulusaajate üle.

⁽¹²⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. veebruari 2021. aasta määruse (EL) 2021/241 (millega luuakse taaste- ja vastupidavusrahastu) artikli 22 lõike 2 punkt b.

⁽¹³⁾ Praegused (ELi) tüüpvormid selliseks aruandluseks vajalikke välju ei sisalda. Nagu eespool märgitud, on mõningad riiklikud vormid ELi tüüpvormidest põhjalikumad, seda ka keskkonnahoidlike, uuenduslike ja sotsiaalselt vastutustundlike riigihangete puhul.

⁽¹⁴⁾ https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/clean-transport-urban-transport/clean-and-energy-efficient-vehicles/clean-vehicles-directive_et

⁽¹⁵⁾ Taaste- ja vastupidavusrahastu investimisprojektide üldine järelevalve toimub taaste- ja vastupidavuse tulemustabeli kaudu, tuginedes FENIXi andmebaasile.

Riigihangete andmeruum on ELi ja liikmesriikide tasandi poliitikakujundajate jaoks kasulik vahend avaliku sektori kulutuste jälgimiseks, võrdlemiseks ja analüüsimiseks kogu ELis.

Avaliku sektori hankijate hõlpsam ja struktureeritum aruandlus võimaldab poliitikakujundajatel teha tõhusamat järelevalvet. Struktureerimata teksti analüüsimine ei ole mitte ainult väga aeganõudev, vaid selle käigus tekivad ka vead. Lisaks, nagu enamik riigihangete andmeid, on teave killustunud paljude eri süsteemide vahel. E-vormid ja nii avaldamisega seotud piirmäära ületavatele kui ka neist allapoole jäävatele andmetele juurdepääsu ühtne platvorm annavad poliitikakujundajatele võimaluse tõhusamalt jälgida ja juhtida peamiste poliitikameetmete rakendamist. See võimaldab neil hinnata riigihangete ja muudes valdkondades rakendatava avaliku poliitika tõhusust ning vajaduse korral kohandada seda täielike ja reaaliajalähedaste andmete põhjal.

Riigihangete andmeruum annab poliitikakujundajatele ka teavet tulevaste kriiside tõhusamaks ohjamiseks, suurendades seeläbi vastupidavust. Ülemaailmsed kriisid, nagu COVID-19 pandeemia, on esile toonud digitaliseerimise tähtsuse, sealhulgas riigihangete korraldamisel. Riigihanked on peamine kanal meditsiinitoodete ja ravimite ostmiseks. Juba tervisekriisi esimestel kuudel kiirendasid e-hanked ja juurdepääs riigihangete andmetele hädavajalike meditsiinitarvete ja -ressurside, näiteks isikukaitsevahendite hankimist. Reaaliajalähedasemad ja kvaliteetsemad andmed võimaldaksid jälgida kriitilise tähtsusega kaupade päritolu ja isegi võtta kasutusele teatava hindamissüsteemi, mille raames avaliku sektori hankijad annavad hinnangu kvaliteedile kaupade päritolu ja/või tarnija järgi (lisaks olemasolevatele kvaliteeditähistele, mis osutusid kohati ebausaldusväärseks).

Viimasel ajal on sõda Ukrainas häirinud tarneahelaid, põhjustanud energiahindade järsu tõusu, ajendanud paljusid liikmesriike suurendama sõjalisi kulutusi ja toonud liitu miljoneid peavarju vajavaid pagulasi. Samasuguses olukorras võimaldaks riigihangete andmeruum paremini mõista selliste suundumuste mõju ühtsele turule, eriti kui kombineerida andmeruumi andmeid muude turuandmetega, näiteks toorainete kohta. Avaliku sektori hankijate poolt ühtsel turul ning ühtse turu ja kolmandate riikide vahel hangitavate kaupade ja teenuste voogude jälgimine peaaegu reaaliajas ja väga üksikasjalikul tasandil annab poliitikakujundajatele uut teavet kriiside tõhusamaks ohjamiseks ja aitab seega muuta ELi vastupidavamaks.

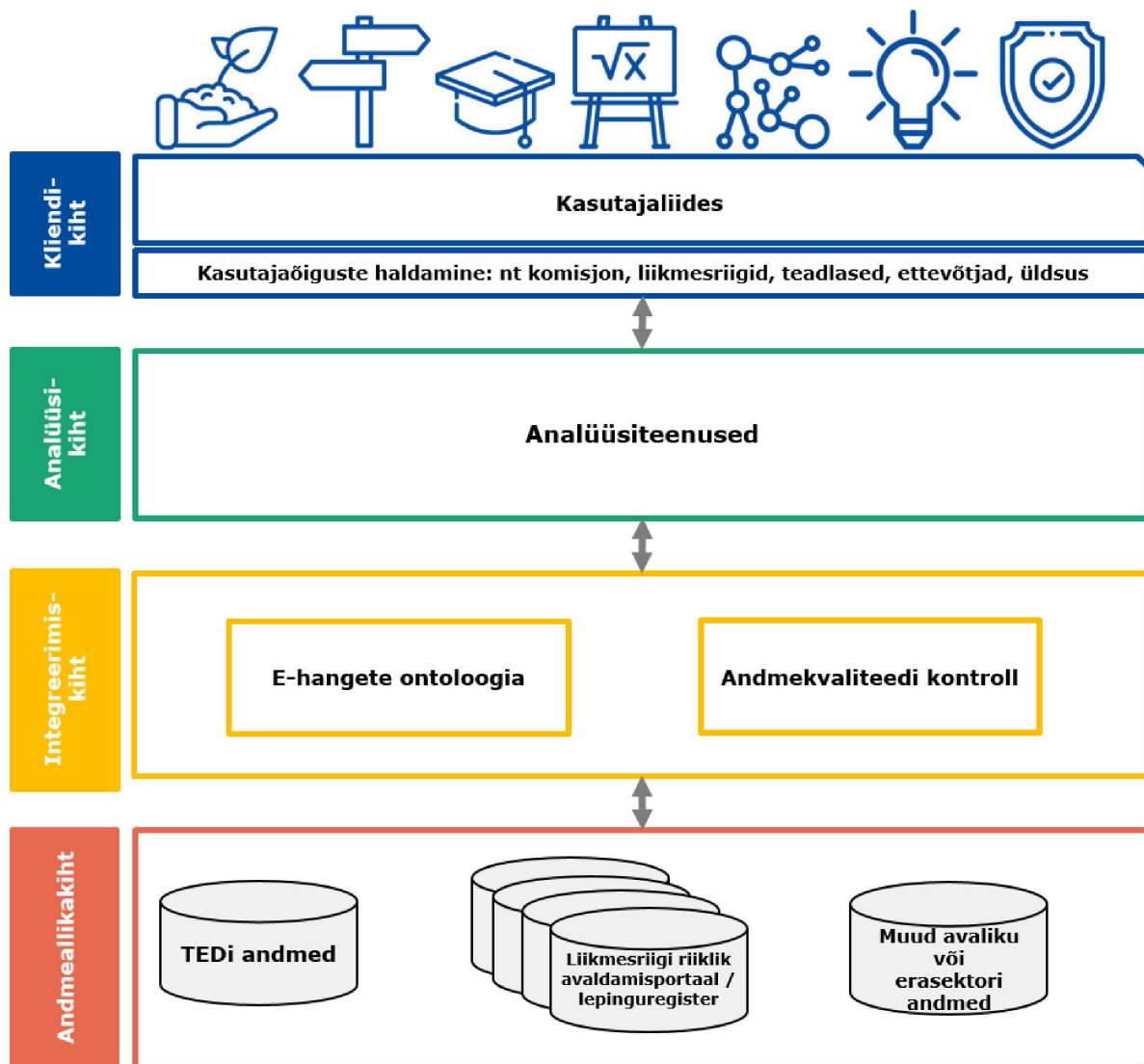
Ettevõtjad, s.t potentsiaalsed pakkujad, saavad juurdepääsu palju suuremale hulgale ja parema andmekvaliteediga avatud hankemenetlustele kogu Euroopas. Uus kasutajaliides võimaldab ettevõtjatel hõlpsasti ja aegsasti leida enda jaoks asjakohaseid pakkumiskutseid. Kasutades jooksivaid ja varasemaid andmeid ning uusi analüüsivahendeid, saavad ettevõtjad oma tegevust planeerida, mõista turusuundumusi (nt säästvate hangete kasvav osakaal) ja esitada oma pakkumusi strateegiliselt (nt võttes arvesse hankijate profiile ja pikaajalisi plaane).

Selline lihtsustatud juurdepääs ühe akna süsteemi kaudu ja analüüsivahendid on eriti olulised VKEdele võrdsete võimaluste loomiseks. VKEdele ei ole ressursse jälgida korraga paljusid portaale, et leida enda jaoks asjakohased hankemenetlusi. Lisaks tuleb neil ressurside nappuse ja oskusteabe kitsa suunitluse tõttu pakkumuste tegemisel keskenduda hangetele, kus neil on kõige suuremad võiduvõimalused. Riigihangete andmeruum võimaldabki neil seda teha. Näiteks saaksid kindlale valdkonnale spetsialiseerunud VKEd sõeluda välja hankijad, kes keskenduvad uuenduslikele ja säästvatele hangetele, ning teha kindlaks, kuidas nad on varem hankemenetlusi korraldanud. VKEd saavad kasu ka sellest, kui avaliku sektori hankijad kasutavad neile kättesaadavat uut teavet selleks, et muuta hankemenetlused väiksematele ettevõtjatele kättesaadavamaks.

Maksumaksjad, nende ühendused, valitsusvälised organisatsioonid ja kodanikud on üha häälekamalt nõudnud suuremat läbipaistvust avaliku sektori kulutuste haldamisel. Neile asjakohase juurdepääsu andmisega suurendab riigihangete andmeruum avaliku sektori hankijate vastutust. Nimelt annab andmeruum teadlastele ja andmeajakirjanikele juurdepääsu märksa suuremale kvaliteetsele andmestikule, mis võimaldab neil viia ellu oma projekte ja aidata luua uusi teadmisi. Teadlaskonna juurdepääs riigihangete andmeruumile avab omakorda tee uuenduslikele ideedele analüüsimeetodite kohta ja rikastab aja jooksul riigihangete andmeruumi analüüsivahendite kogu.

4. Euroopa riigihangete andmeruumi kontseptsioon

Tõeliselt integreeritud riigihangete andmeruumi loomine nõuab ühiseid jõupingutusi ELi, liikmesriikide ja kõigi avaliku sektori hankijate tasandil kogu ELis. Riigihangete andmeruum koosneb neljast kihist.

Andmeallikakiht

Andmeallikakiht koosneb **andmeallikatest, mida riigihangete andmeruum kasutab andmete kogumiseks**. Peamisi andmeallikaid on kolm:

- TEDi portaal, mida haldab Euroopa Liidu Väljaannete Talitus ja mis pakub lepingu sõlmimisele eelneva etapi andmeid, peamiselt ELi piirmäärade ületava maksumusega hangete kohta. Mõned liikmesriigid saavad juba praegu vabatahtlikult teateid hankemenetluste kohta, mille maksumus jääb allapoole ELi piirmäärade. E-vormidega kaasnevate vabatahtlike vormide kasutuselevõtuga muutub see veelgi lihtsamaks. Samuti saab edaspidi e-vormi kasutades esitada vabatahtlikult teavet hankelepingu täitmise kohta, mis annab parema ülevaate kogu riigihanke protsessist, sealhulgas lepingu sõlmimisele järgnevast etapist.
- Liikmesriikide riigihankeportaalid, mis sisaldavad värskemaid teavet hankemenetluste kohta⁽¹⁶⁾. Esimeses etapis saadakse neist portaalist peamiselt lepingu sõlmimisele eelnevaid andmeid ELi piirmäärast allapoole jääva maksumusega hangete kohta, juhul kui liikmesriigid neid koguvad (vt lk 4). Liikmesriikidele jääb kontroll selle üle, milliseid andmeid nad soovivad riigihangete andmeruumiga jagada (lisaks andmetele, mis riigihankedirektiivide kohaselt tuleb TEDis avaldada)⁽¹⁷⁾.

⁽¹⁶⁾ Need on tavaliselt riiklikud avaldamisportaalid või lepinguregistrid.

⁽¹⁷⁾ E-vorme kasutades on esimest korda võimalik esitada teadetes andmeid, mida ei tohiks avaldada või mida ei tohiks kohe avaldada. See on oluline selleks, et tagada avaliku sektori hankijatele kindlus, et teatavaid andmeid (nt hindu) ei tehta avalikult kättesaadavaks või ei tehta neid teatavaks enne kindlat aega.

- Riigihangete andmeruumiga saab ühendada muid avaliku ja erasektori andmebaase, et teha kättesaadavaks veelgi ulatuslikumat teavet ja võimaldada teha riskikontrolli riigihankeandmetega näiteks avalikes registrites, mis sisaldavad ettevõtjate andmeid ja teavet hankemenetluses osalevate ettevõtjate tegelike tulusaajate kohta.

Integreerimiskiht

Integreerimiskihis, mille komisjon töötab välja koos liikmesriikidega, luuakse eespool nimetatud allikatest pärit riigihankeandmete ühtlustatud kogu. Selles kihis kogutakse ja n-ö tõlgitakse sissetulevaid andmeid enne nende edastamist järgmistele kihtidele ja kasutajatele.

- Andmeid kogutakse spetsiaalsete masinloetavate ⁽¹⁸⁾ liidest ja andmekanalite kaudu.
- Seejärel kontrollitakse neid andmekvaliteedi nõuete alusel. See võimaldab **andmekvaliteedi näitajate koondpaneeli** abil esile tuua täielikkuse ja kvaliteediga seotud probleemid ning olenevalt andmete kavandatud kasutusest kõrvaldada halva kvaliteediga või dubleeritud andmed, mis võivad analüüsi kahjustada. Peamine vastutus andmete kvaliteedi eest lasub siiski avaliku sektori hankijatel (vt ka lk 12).
- Riigihangete andmeid esitatakse eri vormingutes. TEDi andmeid esitatakse praegu tüüpvormidel ja edaspidi e-vormidel. Mõnes liikmesriigis kasutatakse OCDS-vormingut, ⁽¹⁹⁾ teistes aga mitmesuguseid muid vorminguid. Integreerimiskiht n-ö tõlgib kõik andmed ühte ühisesse keelde vastavalt e-hangete ontoloogiale, ⁽²⁰⁾ mille Euroopa Liidu Väljaannete Talitus on koostöös liikmesriikidega välja töötanud ⁽²¹⁾. See on vajalik eri allikatest pärit andmete ühendamiseks ja taaskasutamiseks analüüsi eesmärgil.

Analüüsikiht

Komisjon töötab välja ka analüüsivahendite kogu, mis hõlmab kujunemisjärgus tehnoloogiaid (tehisintellekt, masinõpe ja loomuliku keele töötlus). Liikmesriigid võivad luua oma analüüsikihid, et kombineerida riigihangete andmeruumi andmeid täiendavate riiklike allikatega, kui nad saavad selle tulemusena väärtuslikku teavet ⁽²²⁾.

Kliendikiht/kasutajaliides

Komisjoni loodav kasutajaliides võimaldab lõppkasutajate juurdepääsu integreerimiskihis andmetele ja/või analüüsikihis loodud teabele. Eri kategooria kasutajatel (nt liikmesriigid, avaliku sektori hankijad, ettevõtjad, kodanikud, valitsusvälised organisatsioonid, ajakirjanikud ja teadlased) on erinevad juurdepääsuõigused, mille puhul eristatakse avalikke ja mitteavalikke andmeid ning osalevaid liikmesriike, kes jagavad oma andmeid riigihangete andmeruumiga (riigihangete andmeruumi liikmed, vt ka järgmine punkt), ning neid liikmesriike, kes vajavad rohkem ettevalmistusaega. Eri kategooria kasutajate juurdepääsuõiguste kindlaksmääramisel võetakse arvesse asjaomase teabe tundlikkust. Liidest katsetatakse kasutajate peal ja see töötatakse välja kasutajakeskselt, et ennekõike VKEd ja kodanikud leiaksid otsitava teabe hõlpsasti. Praeguse plaani kohaselt on juurdepääs eri kasutajakategooriatele tasuta.

⁽¹⁸⁾ <https://joinup.ec.europa.eu/collection/nifo-national-interoperability-framework-observatory/glossary/term/machine-readable>

⁽¹⁹⁾ <https://www.open-contracting.org/data-standard/>

⁽²⁰⁾ E-hangete ontoloogia annab formaalse semantilise aluse riigihangete valdkonna ühendatud avaandmete loomiseks ja taaskasutamiseks ELis. Plaani kohaselt hõlmab see kõiki hankeetappe, s.t väljakuulutamist, pakkumuste esitamist, lepingu sõlmimist, tellimist, arvete esitamist ja maksmist. Seda eesmärki silmas pidades on Euroopa Liidu Väljaannete Talitus moodustanud ekspertide töörühma, kelle ülesanne oli jõuda konsensusele väljaannete talituse meeskondade välja töötatud analüüsitulemuste ja väljundite suhtes. Teave e-hangete ontoloogia kohta on kättesaadav aadressil <https://github.com/OP-TED/ePO>.

⁽²¹⁾ Ontoloogiaga kehtestatakse mudel, mis võimaldab andmeid ühendada, tuginedes ühisele arusaamale eri mõistetest. Ontoloogia on kavandatud nii, et see ühildub peagi kasutusele võetavate e-vormidega. Väljaannete talitus töötab riigihangete andmeruumi jaoks välja teisenodusvahendi, mis võimaldab praeguseid teateid ja tulevase e-vorme ontoloogiale sobivaks teisendada. Seda vahendit kasutatakse TEDi ja riiklike avaldamisportaalide andmete teisenamiseks ontoloogiale sobivaks. See tähendab, et praeguseid ja tulevase ELi ja liikmesriikide tasandi andmeid saab hõlpsasti teisendada samasse vormingusse, et vältida tulevikus teabe kaotsiminekut. See tegevus viiakse ellu riigihangete läbipaistvust käsitlevate ettevalmistavate meetmete raames. Liikmesriigid saavad ontoloogia kasutada oma riigihangete andmestiku täiustamiseks.

⁽²²⁾ Riigihangete andmeruum töötatakse välja vastavalt FAIR-põhimõtetele (andmete leitavus, juurdepääsetavus, koostalitlusvõime ja taaskasutatavus) ning kooskõlas kehtivate andmekaitse normidega (isikuandmete kaitse üldmäärus).

Niipea, kui see on kättesaadav, on kavas riigihangete andmeruumi integreerida nutikas vahetarkvara Simpl. Simpl pakub horisontaalseid komponente pilv- ja servandmetöötuse liidendamiseks ja ühtsete andmeruumide rakendamiseks ⁽²³⁾.

5. Andmeruumi loomise põhieeldused liikmesriikide tasandil

Üksikud algatused, mille eesmärk oli integreerida ELi piirmäära ületava ja neist allapoole jääva maksumusega hangete andmeid, on juba ellu viidud ⁽²⁴⁾. Lisaks rakendati 2020. ja 2021. aastal e-hangete analüüsi katseprojekti, mille eesmärk oli kaardistada eri andmeallikad (TEDist ja kolmest liikmesriigist). Kõigis neis ettevõtmistes kerkisid esile ühed ja samad probleemid: erinevad andmevormingud, andmete kvaliteet (sealhulgas puuduvad identifikaatorid), automatiseerituse puudumine ja andmete piiratud ulatus.

Riigihangete andmeruum saab hakkama erinevate vormingutega, sest need teisendatakse n-ö ühte ühisesse keelde, s.o e-hangete ontoloogia kujule (vt eelmine punkt) ⁽²⁵⁾. Ülejäänud probleemid tuleb lahendada liikmesriikide tasandil. See on äärmiselt oluline selleks, et liikmesriigid saaksid hõlpsamini riigihangete andmeruumis osaleda ja seal oma andmeid jagada.

Riigihangete andmeruumis sisalduvatele andmetele saavad juurdepääsu andmeruumi liikmed. Kuid isegi need liikmesriigid, kes ei ole veel valmis riigihangete andmeruumis osalema, saavad kasu allpool nimetatud põhimõtete rakendamisest, sest see suurendab nende tegevuse tõhusust ning aitab ette valmistada üleminekut tõenduspõhisemale poliitikale. Komisjon on nende põhimõtete rakendamiseks valmis tegema koostööd kõigi liikmesriikidega.

Andmete kvaliteedi parandamine ja andmevoogude automatiseerimine

Andmete halb kvaliteet, nt puuduvad, valed või halvasti vormindatud andmed, oli üks peamisi probleeme, millega puututi kokku kõigis varasemates riigihangete andmete analüüsimise algatustes. Sageli tuli enne analüüsimise asumist teha parandusi. Kuna riigihangete andmeruumist saadava teabe kvaliteet sõltub sisendandmete kvaliteedist, on andmekvaliteedi parandamine äärmiselt oluline.

- Osalevate liikmesriikide toetamiseks kontrollib riigihangete andmeruum sissetulevaid andmeid andmekvaliteedi nõuete alusel ning toob andmekvaliteedi näitajate koondpaneelis esile andmete täielikkuse ja kvaliteediga seotud probleemid. Andmeruum ise neid andmeid aga parandada ei saa; peamine vastutus andmete kvaliteedi parandamise eest lasub liikmesriikidel ja avaliku sektori hankijatel. Seepärast on soovitatav, et liikmesriigid juurutaksid andmekvaliteedi kontrolli allika tasandil ⁽²⁶⁾.
- E-vormide kohustusliku kasutuselevõtu järel paraneb andmekvaliteet tänu struktureeritumale sisestamisvormile ja täiustatud talitluseeskirjadele. Tänu e-vormidele muutub märksa lihtsamaks ka andmete ajakohastamine ja parandamine. Selleks et kasutada ära e-vormide andmekvaliteedi parandamise täit potentsiaali, peaksid liikmesriigid kasutama e-vormide vabatahtlikke teateid ka hangete puhul, mille maksumus jääb allapoole ELi piirmäära.

Riigihangete andmete lugemine ja edastamine ühest kohast teise tähendab andmete korduvat käitlemist, eriti keskkonnas, kus on mitu detsentraliseeritud andmeallikat. Andmevoogude automatiseerimine mitte ainult ei parandaks andmekvaliteeti, vaid sillutaks ka teed reaalaajalähedasele andmeedastusele ja analüüsile, säästes samal ajal märkimisväärsel hulgal ressursse.

- Esimene samm selle eesmärgi suunas on tagada riigihankeandmete allikate masinloetavus. See puudutab riiklike portaalide ühendamist riigihangete andmeruumi integreerimiskihiga masinloetavate liideste kaudu (vt eelmine punkt), kuid liikmesriigid peaksid seda nõuet kohaldama ka kõigi avaliku sektori hankijate suhtes.
- Andmevoogude edasisel automatiseerimisel on veel üheks oluliseks sammuks kordumatute ja püsivate identifikaatorite kasutamine. Kordumatud identifikaatorid on sellistel andmeelementidel ja andmestikel nagu hankijad, tarnijad, menetlused ja menetluste etapid, hankeosad, hankelepingud ja nende esemed (nt teenused või tooted) ning seega võimaldavad need andmeid tõhusalt struktureerida. Liikmesriigid, kes ei ole seda veel teinud, peaksid võtma identifikaatorid kasutusele kogu riigihangete ökosüsteemis. E-hangete ontoloogia hõlbustab ja soodustab selle protsessi toetamiseks püsivate kordumatute identifikaatorite kasutamist.

⁽²³⁾ Simpl: cloud-to-edge federations and data spaces made simple, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/simpl-cloud-edge-federations-and-data-spaces-made-simple>

⁽²⁴⁾ Näiteks: DigiWhist (<https://digiwhist.eu/about-digiwhist/>), TheyBuyForYou (TBFY) (<https://theybuyforyou.eu/about/>) ja eProcurement Analytics Pilot (https://ec.europa.eu/isa2/actions/simplifying-public-tenders_en).

⁽²⁵⁾ Andmete agregeerimise varasemate katsetega võrreldes on ontoloogial täiendav eelis, mis seisneb kõigi teates sisalduvate andmete hõivamises, eelkõige tänu tulevastele e-vormidele.

⁽²⁶⁾ Selles võivad olla abiks e-hangete ontoloogia ja e-hangete analüüsi katseprojekti raames välja töötatud üldised ja kasutusmallipõhised andmekvaliteedi kontrollid ning talitluseeskirjad.

- Mida rohkem liikmesriigid oma andmevooge automatiseerivad, seda rohkem on neil võimalik kasutada uusi tehnoloogilisi lahendusi, nagu tehisintellekt ja loomuliku keele töötus, et säästa ressursse tänu tegevuse suuremale tõhususele, näiteks selliste andmelementide nagu CPV koodide klassifitseerimisel või nomenklatuuride haldamisel. Samade kujunemisjärgus tehnoloogiliste lahenduste abil saab luua uut ja terviklikumat arusaama, mis täiendab riigihangete andmeruumi analüüsivahendeid riiklikul või piirkondlikul tasandil (nt hinnaindeksid kulude täpsemaks hindamiseks).

Andmehõive ulatuse laiendamine kogu hanketsüklile

Liikmesriigid peaksid tegutsema selle nimel, et hõivata nii lepingu sõlmimisele eelneva kui ka järgneva etapi andmeid. Mõned liikmesriigid juba avaldavad lepingute täitmist käsitlevaid teateid, mis sisaldavad teavet lõplike kulude ja lepingu tegeliku kestuse kohta. Peagi kasutusele võetavad e-vormid sisaldavad vabatahtlikku lepingu täitmise teadet. Liikmesriikidel, kes lepingu täitmise teateid veel ei avalda, soovitatakse tungivalt kasutada edaspidi vastavat e-vormi, mis on esimene samm laiendatud andmehõive suunas.

Ühendades teabe, mis käsitleb kavandamisetappi (mida kavatsetakse hankida), konkureerimisetappi (mis on eeldatav hind ja lepingu kestus), lepingu sõlmimise teadet (kui palju hange maksma läheb) ja lepingu täitmise teadet (mis oli tegelik maksumus ja lepingu kestus), annavad riigihangete andmeruum ja sellega kaasnevad analüüsivahendid kasutajatele märksa põhjalikuma ülevaate kogu riigihanke protsessist.

Eespool nimetatud põhimõtete rakendamine eeldab uute võimete ja oskuste arendamist. Neid võimeid tuleks arendada viisil, mis võimaldaks kombineerida äri- ja tehnilisi oskusi, kuivõrd see on igasuguse andmepõhise tegevuse edukuse seisukohast määrava tähtsusega.

6. Järkjärguline kasutuselevõtt koostöös liikmesriikidega

Riigihangete andmeruumi loomist toetatakse rahaliselt programmist „Digitaalne Euroopa“⁽²⁷⁾. Aastateks 2021–2022 eraldati juba 4 miljonit eurot. 2023. ja 2024. aasta vajadused on hinnanguliselt ligikaudu 3 miljonit eurot. Kui süsteem on tööle rakendunud ja toimib, on selle tegevuskulud ELi tasandil ligikaudu 500 000 eurot aastas. Liikmesriigid kannavad oma riigihankesüsteemide digitaliseerimise ja andmeallikate riigihangete andmeruumiga ühendamise kulud ise. Siiski on neile kättesaadav rahaline ja tehniline toetus taaste- ja vastupidavusrahastu, tehnilise toe instrumendi ja struktuurifondide kaudu.

Riigihangete andmeruum võetakse kasutusele järk-järgult, et selle käigus saaks temaatilistel seminaridel arutada liikmesriikide ja teiste kasutajate vajadusi ning neid arvesse võtta. See koostöö põhinev lähenemisviis aitab luua toote, mis on kasulik sidusrühmadele nii riiklikul kui ka ELi tasandil. Seega võidakse alljärgnevalt kirjeldatud kolme põhietappi kasutuselevõtu käigus kohandada; näiteks võib teatavad välised andmebaasid ühendada riigihangete andmeruumiga juba kahes esimeses etapis, kui kasutajad seda soovivad.

1. etapp: praegusest kuni 2023. aasta II kvartalini

Esimese sammuna loob komisjon riigihangete andmeruumi alusarhitektuuri ja minimaalsed andmeanalüüsi vahendid. Esimene riigihangete andmeruumiga ühendatav andmeallikas on TED. Tulevikus on kavas selle alusel välja arvutada siseturu tulemustabeli⁽²⁸⁾ riigihankenäitajaid ja muid põhinäitajaid.

Samal ajal töötatakse koostöös liikmesriikidega välja riigihangete andmeruumi andmehaldusraamistik, määrates kindlaks kohustuste ulatuse, suhtluse peamiste sidusrühmadega ning riigihangete andmeruumi haldamise ja edasiarendamise korra. Seejuures tehakse ettevalmistavat tööd riigihangete andmeruumiga ühineda soovivate liikmesriikide toetamiseks.

2. etapp: 2023. aasta III kvartalist kuni 2024. aasta IV kvartalini

Teine etapp kestab umbes kaks aastat ja hõlmab kolme peamist paralleelset töösuunda.

- Komisjon toetab liikmesriike, kes on huvitatud oma riiklike avaldamisportaalide ühendamisest riigihangete andmeruumiga integreerimiskihhi kaudu. Riiklikke portaale, kus kasutatakse ELi teateid (kas praeguseid vorme või e-vorme), on lihtsam ühendada kui muid vorminguid kasutavaid portaale.

⁽²⁷⁾ Lisateavet leiate aadressilt <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme>.

⁽²⁸⁾ https://single-market-scoreboard.ec.europa.eu/policy_areas/public-procurement_en

- Komisjon arendab edasi ka andmeanalüüsi vahendeid ja integreerib andmeruumiga sellised mehhanismid nagu tehisintellekt jms, mis võimaldavad kindlaks teha mustreid ja jälgida poliitika (nt rohelise kokkuleppe) rakendamist ning uuenduslike või sotsiaalselt vastutustundlike riigihangete elluviimist. Lisaks võtab komisjon kasutusele kvaliteedi-näitajate koondpaneeli, et anda osalevatele liikmesriikidele tagasisidet andmete kvaliteedi ja täielikkuse kohta ning võimaldada neil luua või täiustada oma andmekvaliteedi juhtimise süsteeme.
- Kolmas töösuund hõlmab TEDist ja võimaluse korral riiklikest portaalidest pärit varasemate andmete integreerimist, et oleks võimalik kindlaks teha viimase kümne aasta suundumused ja paremini prognoosida tulevikusuundumusi.

3. etapp: alates aastast 2025

Tulevikus on kavas riigihangete andmeruumis analüüsimiseks kättesaadavate andmete ulatust veelgi laiendada.

- Riigihangete andmeruum ühendatakse ELi ja liikmesriikide tasandil kättesaadavate andmeallikatega (nt tegelike tulusaajate registrid, äriregistrid, e-arveldamise süsteemid jne), et saada lisateavet, näiteks tarnijate taga olevate tegelike tulusaajate kohta.
- Liikmesriikide andmehõive järkjärgulisel laiendamisega lisatakse rohkem andmeid riigihankeprotsessi enda kohta, et lõpuks hõlmata kogu hanketsükkel, alates lepingu sõlmimisele eelnevast etapist kuni lepingu sõlmimise järgse etapini.

Samuti uuritakse võimalusi ühendada riigihangete andmeruum muude tulevaste andmeruumidega (nt e-tervis⁽²⁹⁾) ja ühtse digivärava määruse kohane andmete ühekordse küsimise põhimõttele rajatud tehniline süsteem⁽³⁰⁾). Riigihangete andmeruumi laiendamise täpset ulatust arutatakse ja selle üle otsustatakse koostöös osalevate liikmesriikidega.

7. Kokkuvõte

Läbipaistvusnõuete ja digilahenduste rakendamise tõttu hanketsükli eri etappides (e-hanked) esitavad avaliku sektori hankijad tohutul hulgal andmeid. Praegu jäävad need andmed aga andmekvaliteedi ja koostalitlusvõime puuduste tõttu suuresti kasutamata.

Kooskõlas ELi andmestrategiaga annab käesolev riigihankeandmete algatus selleks võimaluse. Riigihangete andmeruum võimaldab selle tohtu andmehulga põhjal luua uut teavet, kasutades uusimaid analüüsimeetodeid, nagu tehisintellekt. Selline teave parandab avaliku sektori kulutuste kvaliteeti ning eelkõige VKEde juurdepääsu hankemenetlustele, tagab avaliku sektori kulutuste usaldusvärsuse ja võimaldab muuta poliitikat andmepõhisemaks.

⁽²⁹⁾ Lisateavet Euroopa ühtse terviseandmeruumi kohta saab aadressilt https://health.ec.europa.eu/ehealth-digital-health-and-care/european-health-data-space_en.

⁽³⁰⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 2. oktoobri 2018. aasta määrus (EL) 2018/1724, millega luuakse ühtne digivärv teabele ja menetlustele ning abi- ja probleemilahendamisteenuste juurdepääsu pakkumiseks. Kõnealuse määruse artikli 14 lõikes 1 on sätestatud, et pädevad asutused peavad tegema riigihankedirektiividega hõlmatud menetlustega seotud asjakohased tõendid kättesaadavaks ühekordse küsimise põhimõttele rajatud tehnilise süsteemi kaudu.